

ΑΡΧΕΣ ΑΓΙΟΓΡΑΦΙΑΣ - ΘΕΟΤΟΚΟΣ

Α Α

Απομαγνητοφωνημένη όμιλία του πρωτοπρεσβύτερου Κωνσταντίνου Στρατηγόπουλου, στά πλαίσια τῶν μαθημάτων ἀγιογραφίας τῶν Ἁγίων εἰκόνων τῆς Ὁρθοδοξίας μας, πού ἔγινε τήν Παρασκευή, 4-11-2005.

Μάθημα 1ο,

Βασικές αρχές τῆς Ἀγιογραφίας καί ἀνάλυση τῆς θεολογίας τῆς εἰκόνας τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου.

Στήν ἀρχή τῶν μαθημάτων μας θά κάνουμε ἓνα εἰκοσάλεπτο τό ὁποῖο θά τό λέμε «θεολογία τῆς εἰκόνας», γιατί ἡ θεολογία τῆς εἰκόνας εἶναι πάρα πολύ οὐσιαστική γιά νά ξέρουμε πῶς θά ἀγιογραφοῦμε. Δέν περιγράφουμε ἀπλῶς γεγονότα καί τά ἀποτυπώνουμε ὅπως μᾶς ἤρθε στό μυαλό. Ἡ κάθε γραμμή πού κάνουμε καί χαράσσουμε εἶναι μιά θεολογία, γιατί στήν εἰκόνα συμπυκνώνεται ὅλη ἡ θεολογία τῶν Πατέρων.

Ἡ Ἐκκλησία μας, γιά δυνατότητα μελέτης πού ἔχουμε γιά τά γεγονότα τά ὁποῖα περιγράφονται στό ἔργο τῆς θείας οἰκονομίας, ἔχει τήν Ἁγία Γραφή ἡ ὁποία μᾶς λέει τά γεγονότα, ἔχει τούς Πατέρες πού ἐρμηνεύουν αὐτά τά γεγονότα, ἔχει τούς ὕμνους τῆς Ἐκκλησίας μας πού ἐρμηνεύουν καί ἐκεῖνοι τά γεγονότα -εἶναι μιά ἐρμηνεία τοῦ κειμένου οἱ ὕμνοι- καί ἔχει καί τίς εἰκόνες πού εἶναι καί αὐτές μιά ἐρμηνεία διά τῆς γραφικῆς τέχνης. Ἄρα γιά νά κάνω ἐρμηνεία, ὅπως κάνουν οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας γιά νά μποροῦν νά ἐρμηνεύσουν τήν Ἁγία Γραφή, πρέπει ὁ ἀγιογράφος νά εἶναι ἄνθρωπος φωτισμένος, νά μετέχει στά γεγονότα τῆς Ἐκκλησίας καί νά ξέρει τήν Γραφή.

Εἶναι μιά διαδικασία πού μετέχει σέ μιά γλώσσα εἰδική πού εἶναι ἡ γλώσσα τῆς Ἁγίας Γραφῆς. Ἔτσι λοιπόν ὁ ἀγιογράφος πρέπει νά ξέρει τήν ἐρμηνευτική τῆς Ἐκκλησίας σέ ὅλα τά γεγονότα γιά νά μπορεῖ νά ἀποτυπώσῃ πάνω στήν εἰκόνα τή θεολογία πού ἀποτυπώνεται μέσα στή Γραφή καί τούς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας μας. Ἄρα κανείς δέν μπορεῖ νά πάρει καί νά περιγράψῃ τά γεγονότα μέ τή δική του φαντασία. Θά τό δεῖτε αὐτό στήν πορεία τῶν μαθημάτων μας, πῶς ἡ κάθε γραμμή, ἡ κάθε ἔκφραση –μάλιστα καί πολλά στοιχεῖα εἶναι δογματικά– εἶναι ἀναλλοίωτα. Τό δόγμα δέν τό ἀλλάζεις. Καί ἐδῶ στίς εἰκόνες αὐτές ἐπάνω χαράζουμε καί διαγράφουμε τό δόγμα ἐμεῖς πάντοτε. Καί στό δόγμα κανείς δέν παρεμβαίνει. Θά τό δεῖτε στήν πορεία καί θά καταλάβετε καί τό θεωρῶ [αὐτό] τό πιό σπουδαῖο τμήμα αὐτῶν τῶν ἐναρκτηρίων μαθημάτων σας, γιατί ἐάν μάθετε ἀπλῶς νά ἀγιογραφεῖτε μιά τεχνική χωρίς νά ξέρετε τή βαθιά θεολογία, δέν θά κάνετε τίποτα. Ἀπλῶς θά παλινδρομεῖτε, «πῶς θά τό κάνω», «ἔτσι θά τό κάνω», «ἀλλιῶς θά τό κάνω» ἢ θά γίνετε μιμητές καί ἀντιγραφεῖς εἰκόνων, καί τίποτε ἄλλο.

Ἀφοῦ ἀρχίζουμε σήμερα τή θεολογία γιά πρώτη φορά, νά σᾶς πῶ μερικές γενικές ἀρχές τῆς εἰκόνας, πολύ γενικές ἀρχές, νά τίς θυμάστε ἀπλῶς, γιά νά τίς

έχετε σάν γενικό δομικό στοιχείο στό νοῦ σας, καί πάνω σέ αὐτές τίς γενικές ἀρχές θά οἰκοδομήσουμε τό περαιτέρω ὑπόβαθρο πού λέγεται «θεολογία τῆς εἰκόνας».

Ἡ πρώτη βασική ἀρχή τῆς εἰκόνας, μιά οὐσιαστική βασική ἀρχή εἶναι τό ὅτι ἡ εἰκόνα, ἡ ὁποιαδήποτε εἰκόνα ἀποτυπώνει γεγονότα πάνω σέ δύο διαστάσεις, ποτέ σέ τρεῖς διαστάσεις. Πάνω σέ δύο διαστάσεις. Στήν πρώτη Ἐκκλησία τά πρῶτα χρόνια ὑπῆρχαν κάποια γλυπτά, ἡμίγλυπτα, τά ὁποῖα σιγά-σιγά καταργήθηκαν. Καί αὐτό εἶναι μιά θεολογία. Βλέπετε, στό χῶρο τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς «Ἐκκλησίας» παρέμεινε ὁ χῶρος τοῦ γλυπτοῦ. Σέ ἐμᾶς το γλυπτό καταργήθηκε τελείως γιά λόγους πολύ βαθιά θεολογικούς καί πολύ βαθιά οὐσιαστικούς, λόγω τοῦ γεγονότος τό ὁποῖο λειτουργεῖ ὁ πιστός πού εἶναι μπροστά στήν εἰκόνα. Βλέπετε, ὅταν λέω δύο διαστάσεις, ἔχω ὕψος καί πλάτος, δέν ἔχω βάθος.

Βέβαια, σέ μιά τεχνική ἀγιογραφική θά μπορούσε κάποιος νά κάνει καί βάθος, νά βάλει ἓνα λεγόμενο κεντρικό σημεῖο φυγῆς καί ἀναφορᾶς καί βάσει αὐτοῦ τοῦ σημείου, τά γεγονότα πού εἶναι μπροστά νά τά ἔχει μεγαλύτερα, τά γεγονότα πού ἔχει πίσω νά τά ἔχει μικρότερα. Παρόλο πού ἡ εἰκόνα μπορεῖ νά ἔχει πολύπτυχα γεγονότα καί νά τά περιγράφει, καί νά ὑπάρχουν θέματα πού εἶναι μπροστά ἢ πίσω, ἀνατρέπεται αὐτή ἡ ἰσορροπία τοῦ «μπρός ἢ πίσω», «μικρό ἢ μεγάλο». Βλέπετε, ἐδῶ ἔχουμε τό γεγονός τῆς Γεννήσεως, ἓνα πολύπτυχο γεγονός. Ἐμᾶς δέν μᾶς ἐνδιαφέρει νά ἔχουμε στήν εἰκόνα προοπτική, πρέπει ὅπωςδήποτε νά ἔχουμε μόνο ὕψος καί πλάτος, ποτέ βάθος. Γιατί αὐτό τό ἀνώμαλο μέγεθος, ἀφοῦ καί μιά λογική ζωγραφικῆς μου λέει πολύ σωστά νά ἔχω καί βάθος γιά νά βλέπω καλύτερα τίς εἰκόνες;

Οἱ τρεῖς διαστάσεις μέ τήν κλασική ἔννοια, ἄς τό πῶ ἔτσι, τῆς Εὐκλείδειου σκέψεως τῆς Γεωμετρίας, ἄς μήν πάω σέ ἄλλες διαστάσεις τοῦ χρόνου, ἀλλά οἱ κλασικές ἐκφράσεις τῆς διάστασης, ὕψος, πλάτος καί βάθος, ἡ τρισδιάστατη γεωμετρία. Εἶναι κάτι πολύ ἀληθινό καί εἶναι κάτι πολύ ὑπαρκτό, ἀλλά εἶναι ἀθύπαρκτο, δηλαδή κάτι πού ἔχει ὕψος, βάθος καί πλάτος εἶναι ἀθύπαρκτο, δέν χρειάζεται κάτι ἄλλο. Εἶναι ἓνα ἀντικείμενο, τό βλέπεις ἀπό ἐδῶ, ἀπό ἐκεῖ, τό περιεργάζεσαι καί εἶναι πραγματικά ἓνα ἀντικείμενο. Ἐάν [ὅμως] κάποιος σταθεῖ μπροστά σέ αὐτήν τήν εἰκόνα καί βλέπει μόνο ὕψος καί πλάτος καί δέν βλέπει βάθος, ἡ εἰκόνα τόν καλεῖ νά καταλάβει ὅτι ἡ εἰκόνα εἶναι ἐλλιπής. Προσεξτε. Γιατί

νά είναι έλλιπής; Τί λείπει; Τό βάθος. Αυτό υπάρχει για νά καταλάβει ό ίδιος τό έλλειπον βάθος. Είναι ό ίδιος πού στέκεται μπροστά στην εικόνα. Η εικόνα δέν είναι γεγονός μουσειακό, ούτε γεγονός τέχνης. Είναι γεγονός τό όποιο μέ καλεί για νά συμμετέχω στά γεγονότα αυτά, γεγονός προσευχής.

Ό πιστός πού στέκεται μπρός στην εικόνα και νιώθει την έλλειψη του βάθους, γίνεται ό ίδιος βάθος. Δηλαδή αντί τό βάθος νά είναι πίσω, τό βάθος είμαι εγώ -ή τρίτη διάσταση- πού **μπαίνω μέσα** στην εικόνα. Είναι μία πολύ σπουδαία αρχή αυτή, μία ουσιαστική αρχή ή όποια δέν μπορεί νά εξηγηθεί κατά τά μέτρα της λογικής έρμηνείας πολλών Δυτικών μελετητών της εικόνας, πού λένε «πολύ ώραία τέχνη, αλλά είναι έλλιπής, δέν έχει βάθος». Μά εμείς δέν κάνουμε τέχνη για την τέχνη, κάνουμε τέχνη για την προσευχή.

Είναι τέχνη αναγωγική, έρμηνευτική του κειμένου όπως σās είπα και ταυτόχρονα τέχνη αναγωγική. Πού σημαίνει ό πιστός πού θά μετέχει στά γεγονότα και θά αναπληρώσει τό έλλειπον βάθος της εικόνας διά της παρουσίας του μπροστά στην εικόνα. Γι' αυτό εμείς δέν άρεσκόμαστε νά έχουμε εικόνες στά μουσεια. Νά περνάει κάποιος άπλως για νά τίς βλέπει. Οί εικόνες είναι για τίς Έκκλησίες όπου στέκεται ό άλλος και προσεύχεται μπροστά στην εικόνα. Και μπορεί νά αγιάσει μπροστά στην εικόνα. Λέμε πολλές φορές ότι υπάρχουν αγιασμένες εικόνες [και] μία εικόνα μυροβλύζει. Πώς έγινε αγία ή εικόνα; Για δύο αιτίες.

Πρώτη αιτία, ό άγιογράφος πού την έκανε μπορεί νά ήταν άγιος. Και αγίασε όλη την εικόνα. Η δεύτερη αιτία είναι μπροστά στην εικόνα νά αγίασαν πολλοί άνθρωποι. Κλάμα, δάκρυα, μετάνοιες και νά αγίασε όλη ή εικόνα. Αυτές είναι οί αγιασμένες εικόνες. Τό ξύλο δέν έχει μόνο του καμιά ιδιότητα, αλλά οί άνθρωποι άποδίδουν αγιαστικά δεδομένα πάνω στα αντικείμενα. Βλέπετε, έχουμε τή σκιά του Πέτρου, έκανε θεραπείες, τό ρούχο του Χριστού, ή κάπα του άγίου Ηλιού, οί άλυσίδες του άγίου Πέτρου έκαναν θαύματα. Τί ήταν αυτά; Αντικείμενα ήταν τά όποια αγιάζουν από τον αγιαζόμενο άνθρωπο. Μόνο του ένα αντικείμενο δέν κάνει τίποτα. Έτσι λοιπόν αυτή είναι ή πρώτη βασική αρχή της καταργήσεως του τρισδιάστατου και της προσλήψεως της τρίτης διαστάσεως στό πρόσωπο τό όποιο μετέχει σε αυτά τά γεγονότα.

Μιά δεύτερη αρχή ή όποια αρκετά έκκωφαντικά φαίνεται πάνω σέ αυτή τήν εικόνα τής Γεννήσεως, μετά από λίγο θά πω μερικά λογάκια, παρόλο πού είναι πολύπτυχη, μερικά λόγια θά πω, θά τήν αναλύσω τήν άλλη φορά πιο βαθιά. Είναι ή εικόνα τής Γεννήσεως. Βλέπετε, έδω περιγράφονται τά πάντα. Έχουμε τήν Παναγία, τόν Χριστό, τούς Άγγέλους πού κατεβαίνουν, κάποιους βοσκούς πού βλέπουν τά γεγονότα, τόν Ίωσήφ πού σκέφτεται εάν θά πρέπει νά κρατήσει τήν Παναγία ή όχι, τούς μάγους πού έρχονται, πάρα πολλά γεγονότα πού έγιναν διαχρονικά μέσα σέ μια εικόνα. Δηλαδή έμεις ποτέ δέν έχουμε κόμικς. Όλα τά γεγονότα τής διαχρονικότητας συγκεντρώνονται πάνω έδω. Η εικόνα έχει δεύτερη αρχή της τήν αρχή τής καταργήσεως του χρόνου και του ξεπεράσματος του χρόνου. Στην Έκκλησία ό χρόνος καταργείται και όλα γίνονται αιωνιότητα.

Τί λένε τήν Μεγάλη Έβδομάδα: «Σήμερον κρεμάται επί ξύλου», ή τά Χριστούγεννα: «Σήμερον γεννάται εκ Παρθένου». Πώς έννοούν «Σήμερον»; Η κατάργηση, τό ξεπέραςμα του χρόνου τά ένώνει, τά κάνει όλα «Σήμερον», όλα είναι μαζί. Υπάρχουν δύο εικόνες πού είναι... νά πω τή μία μονάχα για νά καταλάβετε τό γεγονός αυτό. Είναι ή εικόνα τής Αναλήψεως του Χριστού, 40 μέρες μετά τήν Ανάστασή Του Αναλαμβάνεται. Έδω είναι ή Παναγία μπροστά και είναι οι Απόστολοι γύρω-γύρω στην εικόνα. Έτσι ήταν τά γεγονότα. Άγγελοι κατέβηκαν. Ανέβηκε μέ τούς Άγγέλους στον ουρανό. Πολύ καλά. Και όμως σ' αυτή τήν εικόνα μέσα ύπάρχει ένα παράλογο. Μπροστά-μπροστά είναι ό απόστολος Παύλος ό όποιος απόστολος Παύλος όταν γινόταν ή Ανάληψη δέν ήταν καν χριστιανός. Εάν διαβάσετε τά κείμενα των Πράξεων των Αποστόλων πού περιγράφεται ή ιστορία αυτή τής Αναλήψεως είναι στό πρώτο κεφάλαιο των Πράξεων. Ο Απόστολος Παύλος βλέπει τό «Φως» στη Δαμασκó και μετανιώνει. Είναι στό 9ο κεφάλαιο, πάρα πολύ χρόνο μετά δηλαδή. Άρα ή εικόνα έδω είναι ανιστόρητη. Ο απόστολος Παύλος «δέν έχει δουλειά» στην Ανάληψη μέσα. Και όμως για έμας έχει δουλειά.

Έφ' όσον μετάνιωσε κερδίζει και τόν προηγούμενο χρόνο. Είναι «μέσα» στον χρόνο. Είναι παρών! Ο μετανοών κερδίζει και τόν προηγούμενο χρόνο. Βλέπετε, αυτό είναι κατάργηση του χρόνου. Έχουμε και άλλες τέτοιες εικόνες πού περιγράφουν τέτοια γεγονότα πού ξεπερνούν τό χρόνο. Και είναι μια πολύ σπουδαία αρχή. Δέν λέμε ό Παύλος «δέν ήταν». «Ήταν», αφού μετάνιωσε.

Μιά άλλη πολύ βασική αρχή είναι τό ότι στίς εικόνες δέν ἔχουμε σκιές. Ἄν κοιτάξουμε στό ἔδαφος πάνω, δέν υπάρχουν σκιές. Οὔτε ὑποσκιάσματα. Καμμιά σκιά. Γιατί δέν υπάρχουν σκιές; Σκιά υπάρχει ὅπου υπάρχει μιά πηγὴ φωτός. Βλέπετε, ἔρχεται ἡ πηγὴ φωτός καί ἀφήνει μιά σκιά πάνω στό ταβάνι, τὴ σκιά τῆς λάμπας. Ὑπάρχει μιά πηγὴ φωτός πού ἐκπέμπει τό φῶς. Ἐάν τό φῶς εἶναι παντοῦ, ἔάν τό φῶς ἔρχεται πανταχόθεν, ἀπό παντοῦ ἔρχεται, δέν υπάρχει δυνατότητα νά υπάρχει σκιά, ἢ σκιά καταργεῖται. Ὅλα εἶναι φῶς.

Καί μέσα στήν εἰκόνα [τά] ἐκφράζουμε ὅλα ὡς φῶς. Ἀπλῶς υπάρχουν μερικές πτυχώσεις ἐνδυμάτων κ.λπ. ἀλλά μέσα στήν εἰκόνα ὅλα εἶναι φῶς. Ποτέ δέν κάνουμε σκιές ἢ ὑποσκιάσματα. Εἶναι μιά τελείως λάθος τοποθέτηση, ὅπου πιά καταργεῖ τὴν ἔννοια τῆς Βασιλείας τῶν Οὐρανῶν. Τό φῶς μέσα στό ὅποιο εἶναι λουσομένες οἱ εἰκόνες, εἰδικά οἱ εἰκόνες πού εἶναι πάνω σέ ξύλο, εἶναι μέ χρυσό. Βλέπετε ἐκφράζουν αὐτό τό φῶς καί βέβαια στούς τοίχους, ἐπειδὴ τό χρυσάφι δέν μπορεῖ νά πιάσει εὐκόλα, κάνουμε ἄλλα χρώματα, ἀλλά εἰδικά γι' αὐτό στήν ἐκφραση τῆς ἀγιογραφίας πάνω σέ ξύλο δέν υπάρχει καμμιά σκιά καί ἔρχεται τό φῶς ἀπό παντοῦ. Εἶναι τό φῶς τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ αὐτό τό φῶς. Αὐτὴ εἶναι μιά ἄλλη οὐσιαστικὴ ἀρχὴ πού ἀφορᾷ τὴ σκιά καί τό φῶς καί τό πῶς ἐκχέεται πάνω στίς εἰκόνες.

Καί μιά ἄλλη βασικὴ ἀρχή, παρόλο πού δέν μπορῶ νά πῶ γιατί... -συμπυκνῶνω τώρα κατ' ἀνάγκη αὐτές τίς ἀρχές γιὰ νά ἔχετε μιά δόση ἐνάρξεως αὐτῶν τῶν μαθημάτων τῆς θεολογίας τῆς εἰκόνας- εἶναι τό ότι οἱ ἅγιοι, οἱ ὁποιοιδήποτε ἅγιοι περιγράφονται πάνω στήν εἰκόνα, βλέπουν κατὰ πρόσωπον. Τό κατὰ πρόσωπον δέν σημαίνει πῶς πρέπει τὰ πρόσωπα τῶν ἁγίων, πάντα νά κοιτοῦν μπροστά. Κατὰ πρόσωπον.

Ὑπάρχουν καί εἰκόνες, ὅπως αὐτῆς τῆς Ἀναλήψεως, πού οἱ Ἀπόστολοι εἶναι πλαγιαστά, σέ πλάγια ἀπεικόνιση, **ἀλλά ὅλων φαίνονται τὰ μάτια**. Ποτέ ἡ εἰκόνα δέν εἶναι [μόνο] en face (ανφάς). Μπορεῖ νά εἶναι ἢ λίγο πλαγιαστά - πλάγια ἀπεικόνιση τὴ λέμε- ἢ κατὰ πρόσωπον, **πάντα [ὅμως] φαίνονται καί τὰ δύο τὰ μάτια**. Ποτέ δέν καταργεῖται τό πρόσωπο, γιατί ἡ ἔννοια εἶναι ὅτι θά δοῦμε τόν Θεό πρόσωπον πρὸς πρόσωπον.

Πρόσωπον [είναι σύνθετη λέξη]. Αποτελείται από την πρόθεση «προς» και την λέξη «ῶπα» πού σημαίνει: μάτια. «Προς» και «ῶπα» σημαίνει: πρὸς τὰ μάτια. Πρὸς τὰ ῶπα. «Πρόσωπον» εἶναι τὸ κατὰ πρόσωπον κοίταγμα. Καί οἱ ἅγιοι βλέπουν τὸν Θεὸν πρόσωπον πρὸς πρόσωπον κατὰ τὰ μέτρα πού δύνανται βέβαια. Θά ποῦμε αὐτὰ τὰ γεγονότα σέ ἄλλες εἰκόνες, ὅπως τὸ λέει καί ὁ ἀπόστολος Παῦλος, ἀλλά ὅπωςδήποτε ἔχουν κάποιες ἐξαιρέσεις.

Θά τολμοῦσα νά πῶ μερικές ἐξαιρέσεις σέ κάποια στοιχεῖα κάποιων εἰκόνων. Δέν ξέρω γιατί, πάντα θά τό λέω, στίς εἰκόνες θά τό δοῦμε καί θά πεῖτε γιατί εἶναι ἐκεῖ πέρα αὐτό τὸ πρόσωπο προφίλ, γιατί ἔχει βάλει ὁ Θεοφάνης, ὁ μέγας ἀγιογράφος ὁ Θεοφάνης ὁ Κρής κάποιες παραστάσεις ὅπου κάποιες προσωπικότητες εἶναι προφίλ. Δέν τό ξέρω τό γιατί. Δέν μπορῶ νά τό καταλάβω. Ἀλλά ἡ θεολογία τῆς εἰκόνας ἀπαιτεῖ πάντα νά εἶναι ἡ κατὰ πρόσωπον ἀπεικόνιση μέ τὰ δύο τὰ μάτια. «Πρὸς καί ῶπα» νά φαίνονται τὰ μάτια. Αὐτά πῶς ἀπεικονίζονται θά τό δοῦμε ὅλα.

Αὐτά πού σᾶς εἶπα τώρα εἶναι μερικές πολύ γενικές ἀρχές γιά τή θεολογία τῶν εἰκόνων. Στά μαθήματα «θεολογία τῆς εἰκόνας», πού θ' ἀκολουθήσουν, περιγράφοντας ὅλες τίς εἰκόνες σιγά-σιγά, θά δεῖτε πάρα πολλές λεπτομέρειες καί πάρα πολύ βαθιά θεολογία ἢ ὅποια θά σᾶς προκαλέσει νά μελετήσετε θεολογικά, ἐάν θέλετε σοβαρῶς νά ἀγιογραφήσετε σωστά.

Σᾶς εἶχα πεῖ, εἶναι ἡ μελέτη τῆς Γραφῆς, τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας καί τῶν ὕμνων πού ἀποτυπώνουν τή θεολογία τῆς εἰκόνας. Ὅταν ἀκοῦτε ἕναν ὕμνο, αὐτό εἶναι θεολογία. Μελέτησε ἕνας τὸ γεγονός αὐτό καί θεολογεῖ πάνω στό γεγονός. Τό τροπάριο τὸ αὐριανό τοῦ ἀγίου. Δέν εἶναι ἀπλῶς περιγραφή τῆς ζωῆς του. Εἶναι θεολογία τῆς ζωῆς του. Καί ἐδῶ ὅπως εἶπαμε εἶναι μιά θεολογία ἢ ὅποια γίνεται διά τοῦ λόγου τῆς Γραφῆς καί τῆς ζωγραφικῆς.

Γιά νά δοῦμε, γιά λίγα λεπτά μόνο, τήν εἰκόνα τῆς Γέννησης τοῦ Χριστοῦ μας. Μερικά στοιχεῖα θά δοῦμε. Κοιτάξτε, ἡ εἰκόνα εἶναι πασίγνωστη σέ ἐμᾶς. Γιά νά δοῦμε κάποια κεντρικά γεγονότα τῆς εἰκόνας. Στό κέντρο ὑπάρχει αὐτό τὸ σπήλαιο στό ὅποιο γεννήθηκε ὁ Χριστός, [καί] στό βάθος εἶναι σκοτάδι. Νά θυμίσω πῶς ποτέ στήν ἀγιογραφία δέν ἀγιογραφοῦμε τό κακό, ἄς ποῦμε τό διάβολο, ποτέ. Ἀκόμη καί

τό σκοτάδι ἐδῶ εἶναι μιά μικρή ἐξαίρεση, νά δείξουμε αὐτό πού λέγει ὁ προφήτης Ἡσαΐας ὅτι ὁ Χριστός γεννήθηκε στό χῶρο πού ἦταν ἐν χώρα καί σκιᾷ θανάτου. Ποτέ σκοτάδι. Ὑπάρχουν πολλές εἰκόνες μέ σκοτάδι πού δέν ξέρουν [οἱ ἀγιογράφοι] θεολογία καί γιατί τό κάνουν. Π.χ. ἡ ἀγία Μαρίνα μέ ἕνα διαβολάκι. Ποτέ δέν ἀγιογραφοῦμε τό κακό. Εἶναι λάθος τελείως γιατί ἐμεῖς ἀγιογραφοῦμε ὅ,τι ἔκανε ὁ Θεός, τό ἐνυπόστατο καί ὄχι τό ἀνυπόστατο. Ὁ διάβολος εἶναι ἀνυπόστατος. Προσέξτε «ἀνυπόστατος» δέν σημαίνει ὅτι δέν ὑπάρχει. Ἄλλο «ὑπάρχω» καί ἄλλο «ἔχω ὑπόσταση». Διαφέρει πάρα πολύ. Δέν λέω «δέν ὑπάρχει ὁ διάβολος». Εἶπα ὅτι ὁ διάβολος εἶναι ἀνυπόστατος. Πολύ οὐσιαστική διαφορὰ, ἐάν ξέρετε Ἑλληνικά. Εἶναι ἡ θεολογία τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας.

Ἀνυπόστατος σημαίνει πῶς ὁ Θεός δέν ἔφτιαξε τέτοια ὑπόσταση. Ὁ διάβολος ἦταν ἄγγελος. Ὁ Θεός ἔφτιαξε ὑπόσταση ἀγγέλου. Δέν ἔφτιαξε ὑπόσταση διαβόλου. Διότι ὁ Θεός εἶναι δημιουργός μόνο καλῶν. Δέν κάνει κακό πράγμα. Ἐν ἐλευθερίᾳ ὁ διάβολος θέλησε νά γίνει ἀνυπόστατος. Ὑπαρκτός ἀλλά ἀνυπόστατος. Προσέξτε. Μάθετε Ἑλληνικά λιγάκι. Ἄρα ὡς δημιουργημά δέν ὑπάρχει διάβολος. Ἦταν ἄγγελος πού στή φύση του παραμένει ἄγγελος πού διαστρέβλωσε αὐτήν τήν ἀγγελική του φύση. Αὐτό εἶναι τό ἀνυπόστατο. Ἐμεῖς λοιπόν ποτέ δέν ἀγιογραφοῦμε τό ἀνυπόστατο. Οὔτε σκηνές τρόμου κ.λπ. Ποτέ.

Αὐτό εἶναι πολύ βασικό στήν ἀγιογραφία καί δέν ἀγιογραφοῦμε ποτέ πρόσωπα τά ὅποια δέν τά εἶδαμε. Οἱ ἅγιοι ὅλοι φάνηκαν. Φανερώθηκαν. Στήν εἰκόνα τῆς Ἀγίας Τριάδος θά δοῦμε ὅτι τόν Πατέρα δέν τόν ἀγιογραφοῦμε. Τόν Πατέρα δέν τόν εἶδαμε ποτέ. Τόν Υἱό τόν εἶδαμε, τόν ἀγιογραφοῦμε. Τό ἅγιο Πνεῦμα τό εἶδαμε «ὡσεὶ περιστέρα» ἢ ὡς φῶς, τό ἀγιογραφοῦμε. Τόν Πατέρα ποτέ δέν τόν εἶδαμε καί ποτέ δέν τόν ἀγιογραφοῦμε. Δέν ὑπάρχει ἀγία Τριάδα ὅπου θά δεῖτε τόν Πατέρα μέ μιά γενειάδα. Εἶναι λάθος ἡ εἰκόνα καί εἶναι ἡ εἰκόνα θεολογικά ἀνυπόστατη, γιατί ποτέ δέν φανερώθηκε ὁ Πατέρας. Ἔτσι λοιπόν ἐδῶ ἔχουμε τό σκοτάδι, περιγράφεται αὐτό τό σκότος καί ἡ σκιά τοῦ θανάτου τό ὅποιο λέγει ὁ προφήτης Ἡσαΐας. Μέσα στό σπήλαιο ὑπάρχουν δύο ζῶα. Ἕνα γαῖδουράκι (ὄνος) καί ἕνα βόδι. Δύο ζῶα.

Γιατί δέν ἐπιλέγουμε ἄλλα ζῶα; Ὅπως ἐπιλέγουν οἱ Χριστουγεννιάτικες κάρτες καί γιά νά εἶναι χαριτωμένες βάζουν κουνελάκια κ.λπ. ἢ μπορεῖ νά βάλεις

έναν δεινόσαυρο πού θέλουν τὰ παιδιά. Ἡ Ἁγία Γραφή σέ αὐτά τὰ δύο μόνο ζῶα στέκεται, γιατί αὐτά τὰ δύο ζῶα τὰ ἀναφέρει καί ὁ προφήτης Ἡσαΐας καί ὁ προφήτης Ἀββακούμ πού ἀναφέρονται προφητικά στό γεγονός τῆς Γέννησης. Καί οἱ δύο προφῆτες ἀναφέρονται σέ δύο ζῶα ἀνάμεσα στά ὅποια θά γεννηθεῖ ὁ Χριστός.

«Ἐν μέσῳ δύο ζῶων γνωσθήση», λέει ὁ προφήτης Ἀββακούμ καί ὁ Ἡσαΐας, προσδιορίζει τὰ ζῶα, καί λέει: «Ἐγὼ βοῦς τόν κτησάμενον καί ὄνος τὴν φάτνην τοῦ κυρίου αὐτοῦ· Ἰσραὴλ δέ με οὐκ ἔγνων». Βλέπε, λέει βοῦς καί ὄνος. Τί σημαίνει τώρα βοῦς καί ὄνος; Κατά τὰ μέτρα τῆς ἐρμηνευτικῆς τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας μας εἶναι πρῶτα-πρῶτα τὰ ἄλογα ζῶα, τὸ ἄλογο τοῦ ἀνθρώπου, εἶναι δύο εἰδῶν ἄλογα ζῶα.

Εἶναι οἱ ἐξ Ἰουδαίων καί οἱ ἐξ ἐθνικῶν Χριστιανοί. Ποιοί προσκύνησαν τόν Χριστό; Οἱ Ἑβραῖοι οἱ ὅποιοι εἶχαν γνωρίσει τόν Χριστό λίγο πρὶν, λόγω τῆς ἀποκαλύψεως πού ἔγινε σέ αὐτούς, καί μετὰ οἱ ἐξ ἐθνῶν χριστιανοί. Εἶναι δύο κατηγορίες. Οἱ ἐξ ἐθνῶν καί οἱ ἐξ Ἰουδαίων. Καί οἱ δύο εἶναι ἄλογοι ὅμως. Καί οἱ Ἑβραῖοι γνώρισαν [τόν Χριστό] καί αὐτοὶ τόν σταύρωσαν, οἱ ἄλλοι δέν τόν ἤξεραν καθόλου τόν Χριστό. Εἶναι πάντοτε δύο ζῶα καί παραμένουν δύο ζῶα. Τίποτα ἄλλο. Ἕνας ὁ ὅποιος θά τολμήσει νά κάνει κάτι ἄλλο ἀλλάζει τὴν Ἁγία Γραφή. Μερικά δευτερεύοντα στοιχεῖα μπορεῖ νά ἀλλάξει ἐάν ἐπιτρέπεται μέ κάποια φειδώ. Κάποιο χρῶμα ρούχου. Τίποτε ἄλλο. Ἀλλά ποτέ τὰ κεντρικά στοιχεῖα. Ὅπως ὁ Χριστός ὁ ὅποιος εἶναι μέσα στό χῶρο αὐτό, μέσα στό κρεβατάκι στό ὅποιο βρίσκεται. Αὐτό θά τό κάνετε ἔτσι καί μόνο ἔτσι. Ποτέ τίποτα ἄλλο. Οὔτε κρεβατάκι, οὔτε ἄλλα ρούχα.

Καί τὰ δύο εἶναι στοιχεῖα θεολογικά καί δογματικά ταυτόχρονα. Ὁ Χριστός φοράει αὐτά τὰ ρούχα γιατί ἀκριβῶς ἔρχεται γιὰ νά σταυρωθεῖ καί νά πεθάνει γιὰ ἡμᾶς. Αὐτή ἡ γιορτὴ τῶν Χριστουγέννων δέν εἶναι μιά αὐτοτελὴς γιορτὴ. Αὐτή ἡ γιορτὴ τῶν Χριστουγέννων ἔχει νόημα ἐάν αὐτό πού γίνεται τώρα καταλήγει σέ ἕνα γεγονός σωτηριολογικό γιὰ τὴν ἀνθρωπότητα. Μεγάλο πράγμα ὅταν ὁ Θεός γίνεται ἀνθρώπος, ἀλλά αὐτό δέν εἶναι ἀρκετό γιὰ τὴ σωτηρία. Πρέπει νά καταλυθεῖ ὁ Ἄδης. Γι' αὐτό σέ ἡμᾶς τοὺς Ὀρθοδόξους ἡ ἐορτὴ τῶν ἐορτῶν εἶναι τὸ Πάσχα. Στὴ Δύση εἶναι τὰ Χριστούγεννα. Ἐκεῖ γιορτάζουν τὰ Χριστούγεννα. Τὸ Πάσχα εἶναι μιά γιορτὴ ἀρκετὰ ὑποτιμημένη. Ἐμεῖς λοιπόν καί τὸ γεγονός αὐτό -τὸ μεγάλο- τῆς Γέννησης τοῦ Χριστοῦ, τὸ λειτουργοῦμε ὡς προ-ὑπηρετικό τῆς Ἀναστάσεως, τοῦ

ἔργου σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου. Ἔτσι τό παιδί αὐτό πού γεννιέται τώρα ἐτοιμάζεται νά πεθάνει καί νά σταυρωθεῖ γιά ἐμᾶς. Καί τό πεθαμένο πάνω του, τό δείχνει μέ αὐτά τά σουδάρια. Εἶναι τά σουδάρια μέ τά ὁποῖα τύλιξαν τόν Χριστό κατά τήν ὥρα τῆς ἀποκαθήλωσης Του ὅταν τόν πήγαιναν στόν τάφο. Τά σουδάρια [εἶναι αὐτά πού] βρῆκαν μετά οἱ μυροφόρες στόν ἄδειο τάφο τυλιγμένα, σ' ἓνα χῶρο βαλμένα. Εἶναι τό παιδί τό ὁποῖο θά πεθάνει γιά ἐμᾶς. Γι' αὐτό δέν μπορεῖς νά βάλεις στόν Χριστό γιά λόγους καθαρά δογματικούς ὅποιαδήποτε ἄλλα ροῦχα, ἀλλά τά ροῦχα αὐτοῦ ὁ ὁποῖος ἐτοιμάζεται νά πεθάνει γιά ν' ἀναστηθεῖ... Ταυτόχρονα καί τό κρεβατάκι στό ὁποῖο βρίσκεται εἶναι τάφος. Εἶναι ὁ τάφος μέσα στόν ὁποῖο μπῆκε ὁ Χριστός γιά νά ἀναστηθεῖ. Δέν εἶναι ὅποιοδήποτε κρεβατάκι. Γι' αὐτό ὅταν βλέπουμε [κάποια ἄλλη] εἰκόνα καί λέμε «τί ὠραία εἰκόνα», [νά γνωρίζουμε ὅτι] εἶναι τελείως λανθασμένη.

Αὐτή ἡ θεολογία [τῆς ἀγιογραφίας] ξέφυγε τελείως ἀπό τό χῶρο τῶν Ρωμαιοκαθολικῶν. Γιατί οἱ Προτεστάντες δέν ἔχουν [ἀγιογραφία], ἀπλῶς ἔχουν κάποια βιτρό πάνω στά τζάμια. Ἀνάγκη καί αὐτοί νά ἀπεικονίσουν κάτι. Βλέπετε, ἀμέσως μπήκαμε στά γεγονότα τά βαθιά, τά πολύ βαθιά θεολογικά. Θά ἀναλύσω αὐτήν τήν εἰκόνα καί τήν ἐπόμενη φορά.

Τελειώνουμε μέ ἓνα γεγονός τό ὁποῖο θά τό δοῦμε ταυτόχρονα καί στήν ἐπόμενη εἰκόνα πού θά ἀναλύσουμε μετά τή Γέννηση, πού εἶναι ὁ Εὐαγγελισμός, στήν εἰκόνα τῆς Παναγίας. Ἡ Παναγία πάντοτε ὅταν ἀγιογραφεῖται πρέπει νά ἔχει -πάντοτε, μά πάντοτε- στό κεφάλι τῆς -πάνω στό ροῦχο πού ἔχει στό κεφάλι τῆς- καί στίς δύο πλάτες τῆς -[ἀριστερά καί δεξιά στούς ὤμους τῆς]- τρία ἀστεράκια. Συνολικά τρία ἀστεράκια. Τά ἀστεράκια αὐτά εἶναι ὀκτάκτινα, ἔχουν ὀκτώ ἀκτίνες. Ἔνα στό κεφάλι τῆς καί ἀπό ἓνα στίς δύο πλάτες τῆς. Αὐτό εἶναι δογματικό στοιχεῖο καί κανεῖς δέν μπορεῖ νά τό ἀλλάξει. Καί τό ὀκτάκτινο καί τό τρία. Τό τρία σημαίνει ὅτι ἡ Παναγία δογματικά εἶναι ἀειπαρθένος. Ἀειπαρθένος σημαίνει ὅτι ἦταν παρθένος πρό τοῦ τόκου, κατά τόν τόκο καί μετά τόν τόκο. Πρό, κατά καί μετά. Αὐτό ἐκφράζει τήν ἀειπαρθενία. Τό ἀεῖ πῶς εἶναι; Εἶναι τό πρῖν, τό τώρα καί τό μετά. Τό ἀειπαρθένο λοιπόν τῆς Παναγίας ἐκφράζεται διά τῶν τριῶν ἀστέρων καί εἶναι ἀπαραίτητο αὐτό νά δηλωθεῖ, γιά νά δηλωθεῖ ὅτι δέν εἶναι μιά ὅποιαδήποτε γυναίκα εἶναι: «Ἡ γυναίκα πού εἶναι πάντοτε ἀειπαρθένος». Καί ταυτόχρονα τά

αστεράκια είναι οκτάκτινα, με οκτώ ακτίνες. Δεν είναι και αυτό τό στοιχειό τυχαίο. Δεν μπορεί κάποιος να κάνει ένα αστεράκι με πέντε ή έξι ακτίνες ή με τρεις ακτίνες, γιατί έτσι του ἄρесе, γιατί μέ τήν Παναγία εγκαινιάζεται τό έργο του μυστηρίου τής ογδόης ημέρας τής Δημιουργίας. **Τό Μυστήριο τής Όγδόης ημέρας τής Δημιουργίας.** Ο Θεός έκανε τόν κόσμο σέ έξι ημέρες. Έκει τελείωσε τό έργο Του. Καί έλεγε πάντοτε ή Αγία Γραφή – εάν πάρετε τό πρώτο κεφάλαιο τής Γενέσεως. «Καί έγινετο πρωί καί έγινετο έσπέρας ήμέρα πρώτη. Καί έγινετο πρωί καί έγινετο έσπέρας ήμέρα δεύτερη. Καί έγινετο πρωί καί έγινετο έσπέρας ήμέρα Τρίτη» καί κλείνει τίς ημέρες. Τέλος, φτιάχνει καί τόν άνθρωπο καί λέει «έγένετο πρωί έγινετο έσπέρας ήμέρα έκτη». Καί τελείωσε ή δημιουργία. Η έβδομη ήμέρα, τήν ξέρετε πολύ καλά, περιγράφεται στό 2ο κεφάλαιο τής Γενέσεως πού λέει ότι ο Θεός «κατέπαυσεν από τών έργων Αυτού» τήν έβδομη ήμέρα.

«Κατέπαυσεν από τών έργων Αυτού» τήν έβδομη ήμέρα. Εάν ψάξετε όλη τή Γραφή, δεν θά βρεΐτε να τελειώνει πουθενά ή έβδομη μέρα. Δεν θά πει «καί έγινετο έσπέρας καί έγινετο πρωί ήμέρα έβδομη». Η ήμέρα ή έβδομη μένει ανοιχτή. Είναι ή ήμέρα τήν όποία ζοΰμε σήμερα. Εΐμαστε στήν έβδομη ήμέρα τής δημιουργίας. Γι' αυτό έμεινε ανοιχτή αυτή ή ήμέρα. Αλλά μέσα στήν έβδομη ήμέρα ο άνθρωπος απέτυχε να γίνει αυτό πού ο Θεός τόν προετοΐμασε να γίνει.

Καί ο Θεός, συγχωρώντας τήν αποτυχία του ανθρώπου, εγκαινίασε τήν ογδοη ήμέρα, πού είναι -ή ογδοη ήμέρα- τό έργο τής θείας οικονομίας καί σέ αυτό τό έργο μετέχει ή Παναγία. Τώρα πού ζοΰμε εδώ, σέ αυτό τόν κόσμο, ζοΰμε τήν έβδομη ήμέρα τής δημιουργίας ως αποτυχημένου κόσμου καί ταυτόχρονα, εάν ζοΰμε στήν Έκκλησία, ζοΰμε ταυτόχρονα καί τήν 8η ήμέρα τής δημιουργίας.

Μετά τή Δευτέρα Παρουσία θά έχουμε μονάχα τήν 8η ήμέρα τής δημιουργίας. Όποιος έχει κουράγιο στό μέλλον, να διαβάσει αυτά τά γεγονότα. Ο άγιος Μάξιμος Όμολογητής, πάρα πολύ πρώιμα, εκεί τόν 6ο αΐωνα, περιγράφει βαθύτατα τό μυστήριο τής 8ης ήμέρας. Από εκεί θεολογούμε κι έμεις. Βλέπετε, εδώ έχουμε απεικόνιση θεολογίας. Αλλά δεν λέμε πολλά λόγια. Έδώ υπάρχουν τρομερά μυστικά βλέπετε. Είναι πολύ πιό δύσκολο να διαβάσεις αυτό, παρά τόν Μάξιμο τόν Όμολογητή. Ο Μάξιμος τό λέει καθαρά. Έδώ πρέπει να ξέρεις Μάξιμο για να καταλάβεις αυτό τό γεγονός.

Σᾶς ἔφερα λίγο στά κλειδιά καί στά μυστικά τοῦ μυστηρίου τῆς θεολογίας τῆς εἰκόνας, τήν ὁποία θά τήν κάνουμε ὅλο τό χρόνο σχεδόν μέ ποικίλους τρόπους, γιά νά μπεῖτε σέ αὐτή τή βαθιά ἔκφραση τῆς Ὁρθοδοξίας, γιατί ἀγιογράφος χωρίς νά ξέρει τή θεολογία δέν μπορεῖ νά κάνει τίποτα.

Οἱ Ὁρθόδοξοι πρέπει νά εἶναι θεολόγοι, δέν εἶναι θέμα πτυχίου. Εἶναι θέμα προσωπικῆς συμμετοχῆς στά γεγονότα καί φυσικά προσωπικῆς καθάρσεως καί φωτισμοῦ. Δέν εἶναι θέμα τεχνικῆς. Οἱ ἀγιογράφοι, γιά νά κάνουν εἰκόνες παλιά, νήστευαν πάρα πολλές μέρες, ἔκαναν προσευχές, ἔκαναν Παράκληση [στόν ἅγιο πού θ' ἀγιογραφοῦσαν] πρῖν καί ξεκινοῦσαν. Καί ἐάν θέλετε κάτι νά μάθετε ἐδῶ, σέ αὐτό τό χῶρο, ἢ ὅταν ἐτοιμάζετε νά ἀγιογραφήσετε ὀτιδήποτε, θά τό κάνετε ἐν νηστεία καί προσευχῇ. Θά κάνετε προσευχή γιά τά γεγονότα, γιά νά μετέχετε στά γεγονότα καί νά γίνεται μιᾶ ἀλληλοπεριχώρηση. Ὅταν ἀγιογραφεῖς τόν ἅγιο, γνωρίζεις τόν ἅγιο καί γίνεται μιᾶ ἀλληλοπεριχώρηση. Νά διαβάσετε τό βίο τοῦ ἁγίου. Νά μάθετε τά τροπάρια τοῦ ἁγίου. Δέν εἶναι αὐτό μιᾶ τεχνική. Γι' αὐτό ἡ ἀγιογραφία ἔχει μιᾶ δυνατότητα νά ἔχει αὐξηση. Αὐξηση δέν σημαίνει νά κάνω νέα μοντέλα ἀγιογραφίας. [Σημαίνει] νά μπορῶ αὐτήν τή θεολογία νά τήν ἐκφράζω βαθύτερα. Στήν Ἐκκλησία τίποτα δέν εἶναι στατικό καί δέν παραμένει ἀρτηριοσκληρωτικό. Αὐξηση γίνεται ἀπό ἀνθρώπους πού εἶναι φωτισμένοι καί ἡ Χάρη τοῦ ἁγίου Πνεύματος δίνει αὐξηση. Καί ὄχι ἡ δική μου ἰδέα νά κάνω μιᾶ μοντέρνα Σχολή ἀγιογραφίας. Βλέπετε, ἐάν μελετήσετε τή διαχρονική πορεία τῆς ἀγιογραφίας θά δεῖτε μιᾶ αὐξηση· χωρίς νά καταλαβαίνετε τή διαφορά, θά τήν βλέπετε. Νά δεῖτε ἄς πούμε τή Σερβική Σχολή ἀγιογραφίας, πού ἔρχεται μετά ἀπό τίς δύο βασικές Σχολές, «Πανσέληνος» καί «Θεοφάνης». Παραμένουν ἐκεῖ, ἀλλά βάζουν μιᾶ ἄλλη βαθιά ποικιλία χωρίς νά ἀλλάξουν τή θεολογία, τήν εἰκόνα, τίς ἰσορροπίες καί εἶναι μιᾶ πολύ βαθιά αὐξηση τῆς εἰκόνας ἢ ὁποία εἶναι μεταγενέστερη, γιατί τό Ἅγιο Πνεῦμα πάντα δίνει αὐξηση στούς ἀνθρώπους. Νά μήν πῶ κάτι ἄλλο καί σᾶς κουράζω περισσότερο.

Ἑρώτηση: Ποιοί εἶναι οἱ ἐθνικοί καί ποιοί οἱ Ἰουδαῖοι; Μέ ποιο ζῶο ἀπεικονίζεται ὁ καθέννας;

Ἀπάντηση: Μέ τό μοσχάρι οἱ ἐξ Ἰουδαίων χριστιανοί καί οἱ Πατέρες λένε ὅτι οἱ ἐξ ἐθνικῶν χριστιανοί ἀπεικονίζονται μέ ἕνα γαῖδουράκι... τό πιό ἄλογο ἀπό τά δύο. Δέν ἔχει τόσο σημασία.

